

บทคัดย่อ

การจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

ปัจจุบันสังคมไทยให้ความสำคัญต่อการศึกษามากขึ้น แหล่งเรียนรู้รูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นในสังคมมากมาย แต่ยังเป็นที่น่าสงสัยว่าแหล่งเรียนรู้เหล่านั้นเหมาะสมกับพื้นที่และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นหรือไม่ รวมทั้งความรู้ที่ได้แหล่งเรียนรู้เหล่านั้น สามารถนำไปใช้ได้จริงหรือต่อยอดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการจัดการแหล่งเรียนรู้

บทความนี้มีวัตถุประสงค์นำเสนอผลการศึกษา เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียน จังหวัดนครนายก โดยใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรม 2 ชุด ซึ่งรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลสำหรับเป็นสาระในการเรียนรู้คือ 1) ชุดข้อมูลทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ชุดข้อมูลทางด้านโบราณคดี

การศึกษาพบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียน ควรประกอบด้วยพื้นที่ 2 ส่วน คือ 1) อาคารศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียน และ 2) พื้นที่จัดแสดงที่ตัวแหล่งโบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมแหล่ง โดยมีแผนปฏิบัติที่ได้เสนอไว้ด้วยเป็นแนวทางในการดำเนินงาน ที่มุ่งเน้นให้สามารถปฏิบัติได้และเกิดผลสำเร็จได้จริง

Abstract

Khao Durian: Managing the Lifelong Learning Centre

Education is presently viewed as a very important component of Thai society, and new learning centers are developing across the nation. However, it is questionable whether the learning centers are in accordance with the needs of the local population, and whether the knowledge provided at the centers is applicable to real life and can lead to proper conservation of local cultural resources. The author believes that these questions must be considered when managing a learning centre.

The main objective of this article is to present the appropriate model for turning cultural resources in Ban Khao Durian, Nakhon Nayok, into a lifelong learning centre. The cultural resources can be classified into two knowledge groups: local wisdom and historical knowledge; archaeological knowledge, together they form the basic cultural database of the learning centre.

This study proposes that the centre should comprise of two exhibition sections. The first section would comprise of an exhibition hall while the second section would be a site museum for studying Second World War history and archaeology, as well as local natural resources. A management plan is also proposed.

การจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต
ภายในบ้านเขาทุเรียน
ตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก*

ปรมปณิต แก้วนนท์**

ความนำ

ปัจจุบันประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เห็นได้จากนโยบายการศึกษาที่ส่งเสริมสังคมการเรียนรู้โดยให้มีการจัดแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ซึ่งหมายถึง สถานที่ หรือ แหล่งที่รวบรวมข้อมูล ความรู้ สาระ ทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้น และสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งมีคุณค่า เป็นแหล่งที่ผู้ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสถานะ สามารถเรียนรู้ตามอัธยาศัยไม่มีกรอบหรือกฎเกณฑ์ในการบังคับ เป็นการศึกษาเพื่อให้รู้ สามารถนำความรู้นั้นไปปฏิบัติได้จริง อยู่ร่วมในสังคมได้อย่างเป็นสุข และเพื่อเป็นการพัฒนาหรือเห็นคุณค่าของชีวิต รวมทั้งยังเป็นสถานที่ก่อให้เกิดกระบวนการ

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก” หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553

** นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹ ผู้ศึกษานิยามขึ้นจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องและความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

เรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้ด้วย เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถศึกษาได้ตามต้องการ² อีกทั้งกระบวนการทัศน์ในการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง³ ส่งผลให้เกิดกระแสการพัฒนาและจัดการพื้นที่และความรู้ต่างๆ ให้เป็นลักษณะของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างหลากหลายรูปแบบ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาจึงพบว่ามีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ และศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ที่มีทั้งลักษณะอาคาร หรือพิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง และแหล่งเรียนรู้รูปแบบอื่นๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เกิดจากความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และการจัดการโดยภาครัฐ ลักษณะดังกล่าวเป็นกระแสที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ความรู้ด้านต่างๆ มีการค้นพบมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันความรู้ที่เคยมีอยู่ในชุมชนกำลังสูญหายไปเช่นกัน นัยยะหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการสร้างแหล่งเรียนรู้คือ หวังให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้กับประชาชนพื้นที่และประเทศมากขึ้น ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่ไม่ถูกต้องของการสร้างแหล่งเรียนรู้ สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ส่วนหนึ่งของรูปแบบแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เกิดขึ้นอย่างมากมายไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดตั้ง จึงไม่เห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้เหล่านั้น และการจัดความรู้ภายในแหล่งเรียนรู้ที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่และลักษณะการดำรงชีวิตของชุมชนจึงไม่อาจนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาพื้นที่หรือทรัพยากรด้านต่างๆ ส่งผลให้เกิดการละเลยการดูแลแหล่งเรียนรู้เหล่านั้น ทำยที่สุดแหล่งเรียนรู้เหล่านั้นจึงมีสภาพไม่ต่างจากปราสาทร้างที่เก็บสมบัติ คือ ความรู้โดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ให้กับประชาชนแม้แต่น้อย สิ่งเหล่านี้เป็นผลจากการขาดการจัดการที่เหมาะสมในแต่ละกระบวนการในการสร้างแหล่งเรียนรู้รูปแบบต่างๆ ในขณะเดียวกันหากการสร้างแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่หนึ่งๆ ดำเนินถึงการจัดการในกระบวนการต่างๆ และองค์ความรู้ที่ใช้ในการเรียนรู้เหมาะสมกับพื้นที่ และ

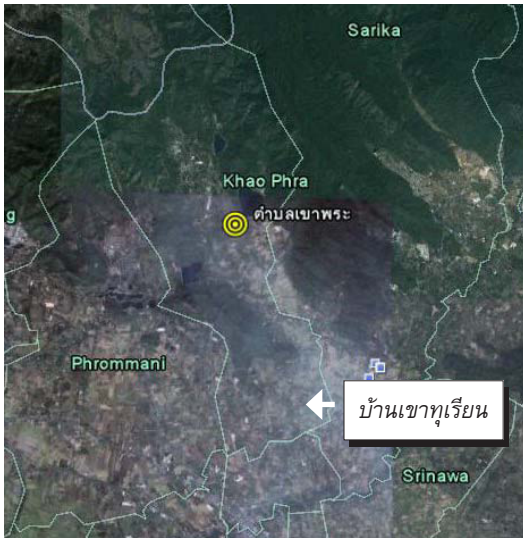
² กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2546), 1-12.

³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ “ฉบับสมบูรณ์” พ.ศ. 2550-2554 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุตราไพศาล, 2549), 52-59.

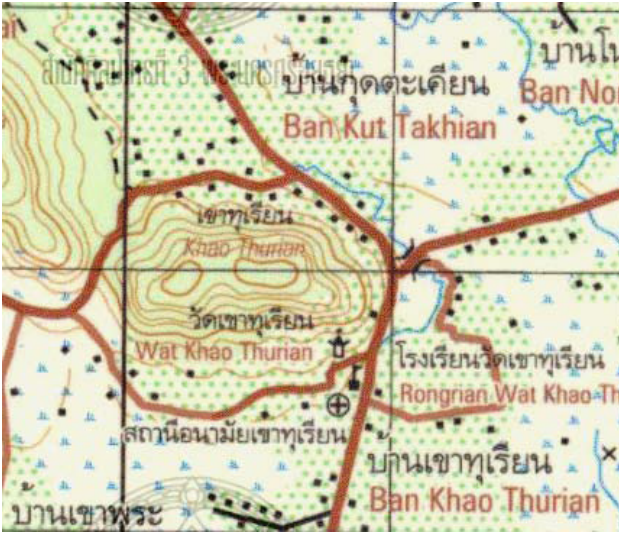
ความต้องการของประชาชนรวมทั้งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการเหล่านี้จะทำให้แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อชุมชนที่สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตอย่างแท้จริง

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก เพื่อหากระบวนการและรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตในพื้นที่ดังกล่าว โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นสาระในการเรียนรู้

ความน่าสนใจของพื้นที่บ้านเขาทุเรียน

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงตำแหน่งบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก
ที่มา : Google, **Google Earth Ver. 5.1.3509.4636 (Beta)** [Online], accessed 11 January 2010.
Available from Google Earth program

ภาพที่ 2 แสดงพื้นที่ที่เขาทูเรียน

ที่มา : พร่อมพันธ์ สนิทวงศ์, หม่อมหลวง และมนัส นวลเจริญ, "รายงานการสำรวจจดินจังหวัดนครนายก ฉบับที่ 231," กองสำรวจจดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2522. (อัดสำเนา)

บ้านเขาทูเรียน หมู่ 5 เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก หมู่บ้านนี้ตั้งชื่อตามชื่อของเขาทูเรียน เป็นแนวเขาที่เชื่อมต่อมาจากเขาฝาละมี เขาแท่น เขาพระ ตามแนวพาดเฉียงทิศตะวันตกเฉียงเหนือไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นที่ทั้งหมด 4,773 ไร่ เขาทูเรียนเป็นภูเขาที่ประกอบด้วยหินภูเขาไฟชุกชุมใหญ่ มีพื้นที่โดยประมาณ 600-700 ไร่ ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 50-300 เมตร บนยอดเขามีต้นไม้ค่อนข้างหนาแน่น บริเวณเชิงเขาเป็นป่าที่ชาวบ้านปลูกพืชสวน (ข้อมูลจากสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่านครนายก)

จากการร่วมทำงานสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณเขาทูเรียน เมื่อ พ.ศ.2552 ทำให้ได้ทราบว่ามีสิ่งที่น่าสนใจและมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งนอกจากเอกสารที่บันทึกเรื่องราวเหล่านั้นยังมีหลักฐานที่ยังคงมีหลงเหลือให้ได้ศึกษาในปัจจุบัน จากการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณด้านทิศเหนือก่อนมาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเขาทูเรียนมีเนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ พบสิ่งก่อสร้างที่ทหารญี่ปุ่นสร้างขึ้น จำนวน 22 แห่ง แยกประเภทตามลักษณะได้ดังนี้ หลุมบุดกล หลุมเพลาะยาว หลุมจอตลอด หลุม

สำหรับตั้งป็นใหญ่ต่อสู้อากาศยาน บันได บ่อน้ำ และลาน นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุจำนวน 33 ชิ้น แบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ เครื่องมือเครื่องใช้ อาวุธ และไม่สามารถระบุหน้าที่ใช้งานชัดเจน

การศึกษาพบว่าในช่วงเวลานั้นพื้นที่จังหวัดนครนายกในระยะแรกมีฐานะเป็นเส้นทางเดินทัพที่สำคัญเพื่อเดินทางเข้ากรุงเทพฯ และเริ่มทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้นเมื่อนายพลนากามูระได้เดินทางมาสำรวจภูมิประเทศจังหวัดนครนายกเพื่อจัดทำเป็นแนวป้องกันแหล่งสุดท้าย ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2486 หลังจากเดือนเมษายน พ.ศ. 2488 ญี่ปุ่นขยายกองทัพอากาศในประเทศไทยและกำหนดให้นครนายกเป็น “ที่ตั้งสำคัญของกองทัพอากาศในประเทศไทย” ดังความตอนหนึ่งของผู้บัญชาการกองทัพอากาศญี่ปุ่นประจำประเทศไทย พล.ท.อาเคโตะ นากามูระ ว่า “ต้องรีบเร่งสร้างฐานที่มั่นที่นครนายก ซึ่งได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทยให้ใช้พื้นที่ที่กว้างใหญ่ โดยเฉพาะการขุดหลุมเก็บของใต้ดิน และพยายามเก็บสะสมน้ำมันเชื้อเพลิงไว้ในหลุมใต้ดินที่นครนายกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้”⁴ กองกำลังญี่ปุ่นที่อยู่ที่นครนายกกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ โดยมีอาณาบริเวณครอบคลุมตั้งแต่ เขาทุเรียน เขาพระ เขาฝาละมี ในเขตตำบลเขาพระ และตำบลพรหมณี ที่เขาคอก เขาพระฉาย เขาดินเหนียว และเขาชะงอก สำหรับเขาทุเรียน กองทัพอากาศได้เลือกพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นหนึ่งในพื้นที่ยุทธศาสตร์ในฐานะที่เป็นฐานที่มั่นเนื่องจากเป็นป่าที่ขยากต่อการถูกโจมตีทางอากาศ และเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมจึงได้ตั้งฐานและสร้างที่พักที่นี้⁵ ดังนั้นการศึกษาทางด้านโบราณคดีและเอกสารที่เกี่ยวข้องบริเวณเขาทุเรียนและพื้นที่ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวทำให้การศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทยมีความกระจ่างมากยิ่งขึ้น

⁴ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. กองประวัติศาสตร์, “การสัมมนาทางวิชาการ เล่ม 2 เรื่อง ภาษากับประวัติศาสตร์ และความเคลื่อนไหวในวิชาประวัติศาสตร์ไทย,” จัดโดยโรงเรียนรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า 16-18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533. (อัคราเสนา), 11-14.

⁵ เอิฉี มูราซึมา, ผู้บัญชาการชาวพุทธ ความทรงจำของนายพลนากามูระเกี่ยวกับเมืองไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา, แปลโดย นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน จำกัด, 2546), 160.

⁶ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. กองประวัติศาสตร์, ประวัติศาสตร์เมืองนครนายก (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544), 194.

นอกจากนี้ชุมชนบ้านเขาทุเรียนยังมีทรัพยากรด้านอื่นที่มีความสำคัญ ทั้งนี้จากการทบทวนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบ้านเขาทุเรียนทำให้ทราบว่าพื้นที่แห่งนี้ยังไม่มีการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของทรัพยากรในพื้นที่โดยเฉพาะทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรมซึ่งหมายถึงประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้เหล่านี้ยังคงอยู่ในรูปของความทรงจำของผู้สูงอายุไม่มีการจัดเก็บบันทึกให้เป็นระบบ ดังนั้นความรู้บางอย่างจึงมีการสูญหายไปบ้างแล้ว

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงเห็นควรในการจัดการรวบรวมข้อมูลทางด้านทรัพยากรวัฒนธรรมภายในบ้านเขาทุเรียนก่อนที่ความรู้เหล่านั้นจะสูญหายไป และในขณะเดียวกันจะทำอย่างไรให้ความรู้เหล่านั้นเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่รวมถึงบุคคลภายนอกที่ต้องการศึกษาสามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ประกอบกับภายในพื้นที่บ้านเขาทุเรียนยังไม่มีแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นทางการ จึงเกิดแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตขึ้น โดยใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่บ้านเขาทุเรียน ที่จัดการรวบรวมเป็นสาระในการเรียนรู้ และเมื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวสิ่งที่จะได้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือฐานข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ภายในบ้านเขาทุเรียน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาและจัดทำแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีรูปแบบเหมาะสมกับพื้นที่แบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน และความต้องการของประชาชน พร้อมทั้งแผนปฏิบัติการตามแนวทางเพื่อให้การจัดการนั้นประสบความสำเร็จอย่างมีแบบแผนและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนให้มากที่สุด

วิธีการวิจัย

กระบวนการทำวิจัยในกรณีแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียนมีขั้นตอนหลัก 3 ขั้นตอน คือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามความต้องการ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และเสนอผลการศึกษา ซึ่งมีลักษณะการดำเนินงานดังนี้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษากำหนดรูปแบบข้อมูลทรัพยากรวัฒนธรรมกรณีบ้านเขาทุเรียนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญ และยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นทางการมาก่อน ดังนี้

ประเภทแรก ทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ขอบเขตของระยะเวลาการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ช่วงเวลาที่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านถึงพุทธศักราช 2529 ซึ่งเป็นปีที่ก่อตั้งโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ถูกกำหนดโดยส่วนกลางไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายในท้องถิ่นเป็นตัวกำหนด ทั้งนี้เนื้อหาที่ต้องการศึกษาได้แก่ เรื่องลักษณะกลุ่มประชากร ลักษณะทางสังคม โดยศึกษาถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่เกี่ยวกับที่มา การช่วงเวลาและเหตุผลในการโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ การดำรงชีพ และวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านเขาทุเรียน

ประเภทที่สอง ทรัพยากรทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ขอบเขตพื้นที่ในการศึกษา คือ หมู่ 5 บ้านเขาทุเรียน และพื้นที่บางส่วนของหมู่ 8 บ้านกุดตะเคียน โดยศึกษาข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดี และการสำรวจพื้นที่ใกล้เคียงเพิ่มเติม พร้อมทั้งศึกษาทรัพยากรทางธรรมชาติในภาพรวมทางด้านทรัพยากรพฤษศาสตร์ และทรัพยากรธรณีวิทยาของพื้นที่เขาทุเรียน เพื่อเป็นประโยชน์เพิ่มเติมในฐานะข้อมูลที่ใช้ในการเรียนรู้

สำหรับการดำเนินการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลตามข้างต้นนอกจากทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนดตำแหน่งรวมทั้งรูปแบบของสิ่งก่อสร้างสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ในพื้นที่ใกล้เคียงพื้นที่ที่ขุดค้นทางโบราณคดีไปแล้ว ผู้ศึกษายังเลือกใช้รูปแบบการศึกษาประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า (Oral History) ร่วมด้วยซึ่งอยู่ในขั้นตอนการศึกษากลุ่มประชากร เนื่องจากไม่มีเอกสารใดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในพื้นที่บ้านเขาทุเรียนโดยตรง โดยศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ภายในชุมชน ผู้ที่เคยเป็นผู้นำชุมชน ผู้ที่มีส่วนร่วมเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือผู้ที่อยู่ร่วมสมัยกับเหตุการณ์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนี้จะเป็นการศึกษาข้อมูลในขณะเดียวกันยังเป็นการรวบรวมและบันทึกเรื่องราวจากความทรงจำไม่ให้สูญไปกับเวลาอีกด้วย

กระบวนการที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ และเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความจำเป็นในการวิจัยทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คือ การศึกษากลุ่มประชากร หรือ ผู้ที่ส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา ซึ่งอาจเป็นทั้งผู้ที่ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์จากการจัดการที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ สำหรับกรณีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในพื้นที่บ้านเขาทุเรียน กำหนดกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ตามลักษณะข้อมูล

ที่ต้องการได้จากการศึกษาในแต่ละกลุ่ม และตั้งเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

1. กลุ่มผู้รู้ หรือ ผู้ที่อยู่ร่วมสมัยกับช่วงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ในชุมชน โดยใช้ ฐานข้อมูลกลุ่มประชากรผู้สูงอายุของตำบลเขาพระที่ได้มีการสำรวจไว้ จากนั้นจึงคัดเลือกจากรายชื่อโดยกำหนดเกณฑ์ คือ อายุ 65 ปีขึ้นไป เนื่องจากผู้ที่มีอายุที่อยู่ในเกณฑ์ดังกล่าวอาจเป็นผู้ที่เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง หากอายุต่ำกว่านั้นการรับรู้เหตุการณ์ต่างๆ อาจได้รับจากวาจากรรม จากนั้นจึงจัดแบ่งว่าคนใดทราบเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องใด ซึ่งแบ่งประเด็นออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ เรื่องประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในพื้นที่บ้านเขาทุเรียน โดยใช้รายชื่อที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระได้รวบรวมผู้ร่วมเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของพื้นที่ตำบลเขาพระไว้บ้างแล้ว และใช้ฐานข้อมูลของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเกี่ยวกับเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2⁷ เป็นแนวทางว่ามีบุคคลใดบ้าง และบุคคลเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ พบว่าบุคคลเหล่านั้นเสียชีวิตเกือบหมด พร้อมทั้งสอบถามว่ามีผู้ใดที่มีความรู้เรื่องดังกล่าวกับสภาวัดธรรมตำบลเขาพระ และผู้รู้ในตำบลเขาพระ คือ อดีตกำนัน คุณสมพงษ์ พวยอ้วน

การเก็บข้อมูลใช้การสนทนาพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมเรื่องของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น และเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่บ้านเขาทุเรียน

2. กลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนบ้านเขาทุเรียน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก กลุ่มประชากรภายใน หรือ ผู้ให้บริการ คือ ผู้ที่อยู่ในพื้นที่และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัฒนธรรมโดยตรง แบ่งกลุ่มย่อยได้ 2 กลุ่ม ได้แก่

1 องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก

2 บุคลากรที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ดำเนินการจัดการเป็นแหล่งเรียนรู้ คือ เจ้าอาวาสวัดเขาทุเรียน ประชาชนเจ้าของภูมิปัญญา และกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ (กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา คือ เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดสมบุญธรรมสามัคคี ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในบริเวณบ้านเขาทุเรียน หมู่ 5 และบ้านกุดตะเคียน หมู่ 8 เนื่องจากมีพื้นที่ใกล้กัน)

⁷ “ข้อมูลการสำรวจจากกองประวัติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า,” (ม.ป.ท., ม.ป.ป.) (อัตสำเนา)

เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มประชากรภายในเหนืศึกษากลุ่มตัวอย่างที่มีส่วน
รับผิดชอบดูแลพื้นที่และทรัพยากรที่ใช้ในการศึกษาโดยตรง สำหรับการคัดเลือกกลุ่ม
เยาวชนในพื้นที่เนื่องจากปัญหาที่พบคือ เยาวชนในพื้นที่ศึกษาส่วนมากเดินทางไป
ศึกษานอกพื้นที่บ้านเขาทุเรียน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรศึกษาจากเยาวชนที่ศึกษา
ในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ และเน้นที่มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านเขาทุเรียน และบ้านกุดตะเคียน
และเด็กนักเรียนต้องอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาเป็นต้นไป เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่มีความคิด
อ่านสามารถเข้าใจและตอบคำถามรวมถึงให้ความร่วมมือในการศึกษาดีกว่าเยาวชน
ที่มีอายุน้อย และพบว่ามีเพียงโรงเรียนเดียวที่เปิดการเรียนการสอนถึงระดับชั้น
มัธยมศึกษาตอนต้น คือ โรงเรียนวัดสมบุญรณีสამัคคี (ปากช่องประชานุกูล) ซึ่งตั้งอยู่
ที่หมู่ 10 บ้านปากช่อง ตำบลเขาพระ ดังนั้นจึงเลือกเด็กนักเรียนโรงเรียนนี้เป็นกลุ่ม
ประชากรตัวอย่างในการศึกษา โดยกำหนดเลือกเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

วัตถุประสงค์ในการศึกษากลุ่มประชากรนี้แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็น
แรก เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอด การรับรู้เกี่ยวกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
บ้านเขาทุเรียน และการเห็นคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนเอง และนำ
มาวิเคราะห์ในส่วนขององค์ความรู้ที่ควรนำมาเป็นสาระเพื่อการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้
ตลอดชีวิต ประเด็นที่สอง ศึกษาความเข้าใจของกลุ่มประชากรในเรื่องลักษณะรูปแบบ
และองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมทั้งความต้องการในการจัดตั้งสถาน
ที่ตั้งกล่าวในชุมชนบ้านเขาทุเรียน

กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มประชากรภายนอก หรือ ผู้รับบริการ กลุ่มตัวอย่างศึกษา
คือ นักเรียนโรงเรียนวัดสมบุญรณีสามัคคี เช่นเดียวกับการศึกษากลุ่มเยาวชนในพื้นที่
แต่เน้นกลุ่มที่มีภูมิลำเนาอยู่ในบริเวณบ้านเขาทุเรียน หมู่ 5 บ้านกุดตะเคียน หมู่ 8
และพื้นที่อื่นร่วมด้วย เพื่อศึกษาว่ากลุ่มเยาวชนในพื้นที่รอบนอกมีการรับรู้เกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ในพื้นที่บ้านเขาทุเรียนมากน้อยเพียงใด และเห็นคุณค่าของทรัพยากรเหล่านั้น
หรือไม่ รวมทั้งความต้องการและรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแบบใด

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในท้องถิ่น ไม่จัดรวมอยู่เฉพาะกลุ่มใด
กลุ่มหนึ่ง เนื่องจากจัดเป็นกลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือ ทั้งประชากรภายใน หรือ ผู้ให้
บริการ และประชากรภายนอก หรือผู้รับบริการ

วิธีการใช้ลักษณะของการสนทนาพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการตามแนวคำถาม
ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการศึกษา
จากแต่ละกลุ่มประชากรตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษา

จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาตามกระบวนการข้างต้นตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ และวิเคราะห์จัดทำเป็นฐานข้อมูลโดยการกำหนดชุดความรู้ที่จะใช้เป็นสาระเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าควรประกอบด้วยสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้เกิดประโยชน์และตรงตามความต้องการของกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด ซึ่งจะต้องเป็นชุดข้อมูลที่สามารถเรียนรู้ได้ทั้งคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชน และจัดทำและนำเสนอแนวทางรูปแบบและองค์ประกอบที่เหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่จะดำเนินการจัดการขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว พร้อมทั้งเสนอกระบวนการในการจัดการสร้างแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตดังกล่าวในรูปของแผนปฏิบัติเป็นแนวทางในการดำเนินงาน ที่มุ่งเน้นให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

องค์ความรู้ที่ค้นพบจากการดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและสำรวจพื้นที่ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งข้อมูลที่ได้จากศึกษาจากกลุ่มประชากรที่เป็นผู้รู้ตามที่กล่าวไปแล้ว องค์ความรู้ทางด้านทรัพยากรวัฒนธรรมจากการศึกษาสามารถจัดทำเป็นฐานชุดข้อมูล 2 ชุด คือ 1. ชุดข้อมูลทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 2. ชุดข้อมูลทางด้านโบราณคดี สาระสำคัญของชุดข้อมูลมีดังนี้

1. ชุดข้อมูลทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภายในชุดข้อมูลทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งรายละเอียดของเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือ ประวัติศาสตร์บ้านเขาทุเรียน วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อความสะดวกในการจัดการเนื้อหาเพื่อเป็นสาระในการเรียนรู้ต่อไป

1.1 ประวัติศาสตร์บ้านเขาทุเรียน

จากการศึกษาแม้ว่ายังไม่พบหลักฐานยืนยันเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านเขาทุเรียนที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามอาจเป็นไปได้ว่าชุมชนแห่งนี้อาจมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยอยุธยา เนื่องจากมีรายงานว่าเคยมีการพบเศษภาชนะดินเผาหลายชนิดและเศษภาชนะดินเผาที่บ้านกุดตะเคียน หมู่ 8 และบ้านเกาะกระชาย หมู่ 2 ตำบลเขาพระ กำหนดอายุในสมัยอยุธยา และที่บ้านพรหมณี หมู่ 9 และบ้านวังดอกไม้ หมู่ 7 ตำบลสริกา ยังพบเศษภาชนะดินเผา และพระพุทธรูปสมัยอยุธยา⁸

ชื่อ “บ้านเขาทุเรียน”⁹ มีที่มาจากเป็นหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบเขาทุเรียน และมีตำนานเกี่ยวกับต้นทุเรียนป่าบนเขาชาวบ้านจึงขนานนามเขาแห่งนี้ว่า “เขาทุเรียน” เมื่อทางราชการจัดตั้งชื่อหมู่บ้าน หมู่บ้านแห่งนี้จึงมีชื่อว่า “บ้านเขาทุเรียน” มาถึงปัจจุบัน และมีกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัย 3 กลุ่ม¹⁰ คือ 1) กลุ่มคนไทย ที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่บริเวณหมู่บ้านเขาทุเรียนก่อนกลุ่มคนลาว ซึ่งอาจมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา 2) กลุ่มคนลาวเวียง ที่อพยพเข้ามาในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมาณ 180-150 ปีมาแล้ว¹¹ และ 3) กลุ่มคนไทย ที่อพยพเคลื่อนย้ายมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เข้ามาตั้งถิ่นฐานประมาณ 100 ปี ชุมชนแห่งนี้มีศาสนสถานที่สำคัญคือวัดเขาทุเรียน ลักษณะการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกับกลุ่มคนในกลุ่มภาคกลาง และยังคงยึดอาชีพการเกษตรเป็นหลักโดยเฉพาะการทำนา

1.2 วัฒนธรรมและประเพณี

ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา และการดำรงชีวิตประจำวันแบบพื้นบ้าน โดยเน้นวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่ยังคงมีการสืบทอดในปัจจุบัน คือ การทำนา เช่น ประเพณีสู่วัยข้าว พิธีทำบุญกลางบ้าน และวัฒนธรรมประเพณีที่เลือนหายไปจากท้องถิ่นพร้อมกับความทันสมัยที่มาจากภายนอก อาทิเช่น พิธีสู่วัยควาย พิธีสู่วัยเกี่ยว พิธีไหว้แม่บันได และพิธีไหว้แม่คิไฟ รวมถึงการแต่งกาย แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การแต่งกายเพื่อประกอบพิธีกรรม และการแต่งกายในชีวิตประจำวัน อาหารพื้นบ้าน การละเล่น และภาษาลาวเวียงที่ใช้ในท้องถิ่น

⁸ กรมศิลปากร. กองโบราณคดี, **เมืองนครนายก** (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2535), 84.

⁹ สมพงษ์ พวยอ้วน, **อดีตกำนันตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก**, 1 กุมภาพันธ์ 2553. ; บุญสงค์ กัตตา, **กำนันตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก**, 5 กุมภาพันธ์ 2553.

¹⁰ พวง อะโนดาษ, **ชาวบ้านบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก**, 23 พฤศจิกายน 2552. ; สุข ปานเขาแดง, **ชาวบ้านบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก**, 23 พฤศจิกายน 2552. ; ไสว ศรีทา, **ประชาชนสภาวัฒนธรรมตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก**, 6 กุมภาพันธ์ 2553 ; ณรงค์ จันทร์พรหมมา, **อาจารย์โรงเรียนวัดสมบูรณส์สามัคคี (ปากช่องประชานุกูล) ตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก**, 4 กุมภาพันธ์ 2553. ; บุญสงค์ กัตตา, 5 กุมภาพันธ์ 2553.

¹¹ ตรงกับหลักฐาน “ บัญชีเรื่องจำนวนครัวซึ่งมาแต่เมืองหลวงพระบาง จ.ศ. ๑๑๙๒” อยู่ในรัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, **จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๕** (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, 2530), 74.

1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในบ้านเขาทุเรียนเน้นเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ คือ การทำสวนในป่าของชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเชิงเขาซึ่งแสดงถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี และภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมลักษณะคล้ายคลึงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคกลาง ภูมิปัญญาที่ยังคงมีผู้สืบทอดในปัจจุบันคือ เครื่องจักสานที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต และการทำไม้กวาดดอกหญ้าในเรื่องของกระบวนการในการผลิตเพื่อเป็นการรักษาข้อมูล และคุณค่าของภูมิปัญญาเหล่านั้น ปัญหาที่พบ คือ ไม่มีการจัดการเพื่อให้เกิดการสืบสานสิ่งเหล่านั้นในปัจจุบันเหลือเพียงรุ่นเดียวซึ่งมีอายุค่อนข้างมาก ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการสืบทอดสิ่งเหล่านี้ต่อไป

2. ชุดข้อมูลทางด้านโบราณคดี

แบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ *ส่วนแรก ข้อมูลทางด้านโบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายในบ้านเขาทุเรียน จากการดำเนินงานทางโบราณคดี*¹² บริเวณด้านทิศเหนือก่อนมาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเขาทุเรียนระหว่างวันที่ 5 – 28 ตุลาคม พ.ศ. 2552 มีเนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ แบ่งกลุ่มของสิ่งก่อสร้างหมายเลข 1 - 4 ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างที่ทหารญี่ปุ่นสร้างขึ้น จำนวน 22 แห่ง โดยแยกประเภทตามลักษณะ ดังนี้ หลุมบुकคูล หลุมเพลาะยาว หลุมจอตรดถ หลุมสำหรับตั้งปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน บันได บ่อน้ำ และลาน ซึ่งวิธีการก่อสร้างของสิ่งก่อสร้างเกือบทั้งหมดมีความคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุจำนวน 33 ชิ้นภายในบริเวณพื้นที่ทำงานหมายเลข 1 และ 4 แบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ เครื่องมือเครื่องใช้ อาวุธ และไม่สามารถระบุหน้าที่ใช้งานชัดเจน วัสดุที่ใช้ในการผลิตแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มโลหะเป็นกลุ่มที่พบมากที่สุด ประกอบด้วย ตะปูเหล็กซึ่งมีลักษณะเป็นรูปตะปูตัวตรง และตะปูรูปตัวยู สายไฟทองแดง เส้นเหล็ก น็อต และแหวน กลุ่มแก้ว ประกอบด้วยขวดแก้วสีฟ้า และกลุ่มดินเผา ประกอบด้วย เศษกระถางดินเผา นอกจากนี้ยังพบวัตถุร่วมสมัยปัจจุบันซึ่งแสดงการถึงใช้พื้นที่บริเวณสิ่งก่อสร้างอย่างต่อเนื่อง

¹² “รายงานเบื้องต้นการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก,” (ม.ป.ท., 2552) (อัดสำเนา)

การสำรวจพื้นที่เพิ่มเติมบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่จุดค้นด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 3 แห่ง และทิศตะวันตกเฉียงเหนือ 1 แห่ง พบสิ่งก่อสร้างสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นจำนวนมากซึ่งมีลักษณะเบื้องต้นจากการเปรียบเทียบรูปแบบคล้ายกับหลุมบุคคล หลุมเปลาะยาว หลุมสำหรับตั้งปืนต่อสู้อากาศยาน และหลุมสำหรับวางปืนใหญ่ แสดงถึงการใช้พื้นที่ของกองทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาในพื้นที่นครนายก ว่ามีจำนวนมาก

ส่วนที่สอง ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายในบ้านเขาทุเรียน กองทัพญี่ปุ่นได้เลือกพื้นที่บริเวณเขาทุเรียนเป็นหนึ่งในพื้นที่ยุทธศาสตร์ในฐานะที่เป็นฐานที่มั่น และสถานที่เก็บสิ่งของต่างๆ การเคลื่อนกำลังมายังเขาทุเรียนของกรมทหารราบที่ 61 กองกำลังหน่วยหนึ่งของกองพลที่ 4 เพื่อเตรียมการรบหลังฤดูฝนผ่านไป เนื่องจากเขาทุเรียนมีพื้นที่เป็นป่าที่บยากต่อการถูกโจมตีทางอากาศ และเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมจึงได้ตั้งฐานและสร้างที่พักที่นี่ นอกจากนี้ การศึกษาดังกล่าวทำให้ทราบเรื่องราวด้านต่างๆ ในช่วงประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในพื้นที่แห่งนี้มากยิ่งขึ้น เช่น ลักษณะความเป็นอยู่ของค่ายทหารญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ความเป็นอยู่ของทหารญี่ปุ่น และเฉลย พร้อมทั้งผลกระทบของเหตุการณ์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีต่อชุมชนในพื้นที่บริเวณดังกล่าว ซึ่งมีรูปแบบของความสัมพันธ์ของชาวบ้านและทหารญี่ปุ่นเป็นไปในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อกันอย่างไรก็ตามการเข้ามาของญี่ปุ่นเพื่อตั้งค่ายทหารในพื้นที่บริเวณเขาทุเรียน และพื้นที่ใกล้เคียง ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่า และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เหล่านั้นลดน้อยลงเนื่องจากการถางพื้นที่ป่าเพื่อจัดให้เป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ นอกจากนี้พื้นที่บริเวณเขาทุเรียนยังเป็นพื้นที่สำคัญที่มีพิธีรับมอบอาวุธระหว่างกองทหารญี่ปุ่นกับนายทหารฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งเป็นเขตกองทัพที่ 2 ของญี่ปุ่นอีกด้วย¹³

สำหรับการศึกษากลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มภายนอก และกลุ่มภายใน ซึ่งมีประเด็นในการศึกษา 2 ประเด็น ประเด็นแรก ศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอด การรับรู้เกี่ยวกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านเขาทุเรียน และการเห็นคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนเอง ทำให้ทราบว่าครอบครัวหรือกลุ่มคนในพื้นที่บ้านเขาทุเรียนมีการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้

¹³ “ข้อมูลการสำรวจจากกองประวัติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า,” (ม.ป.ท., ม.ป.ป.) (อัตสำเนา)

แก่กันน้อยมาก มีบางครอบครัวที่ไม่มีการถ่ายทอดเรื่องราวดังกล่าวอีกด้วย ส่งผลต่อการรับรู้ในเรื่องดังกล่าวของเยาวชนในชุมชน แต่สิ่งที่ตรงข้ามคือสิ่งเหล่านี้เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นพร้อมทั้งเห็นคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมเหล่านั้น

ประเด็นที่สอง ศึกษาความเข้าใจของกลุ่มประชากรในเรื่องลักษณะรูปแบบและองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมทั้งความต้องการในการจัดตั้งสถานที่ดังกล่าวในชุมชนบ้านเขาทุเรียน พบว่ากลุ่มประชากรทั้งภายในและภายนอกมีความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตในระดับที่ค่อนข้างมาก โดยเห็นได้จากกรยกตัวอย่างประกอบในการอธิบาย และแสดงความคิดเห็นว่าควรเป็นรูปแบบใด และอาจเป็นผลต่อเนื่องจากการเห็นคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนบ้านเขาทุเรียนทุกกลุ่มประชากรที่ศึกษาจึงมีความต้องการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ที่มีลักษณะคล้ายกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ ภายในมีเนื้อหาความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านเขาทุเรียน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้คนและพื้นที่ มีความปลอดภัย สามารถเข้าถึงได้สะดวก เนื้อหาเข้าใจได้ง่าย และมีการเรียนรู้ที่เป็นรูปแบบกิจกรรมให้ร่วมทำเพื่อเป็นการอนุรักษ์ และสืบทอดสิ่งเหล่านั้นต่อคนรุ่นหลัง

จากการศึกษาความต้องการของกลุ่มประชากรตัวอย่าง และวิเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะของข้อมูลคือ ส่วนข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นข้อมูลที่ต้องการพื้นที่ในการจัดแสดงส่วนข้อมูลชุดด้านโบราณคดี เป็นลักษณะพื้นที่โบราณสถานซึ่งอยู่กลางแจ้ง ควรจัดแสดงกลางแจ้งในพื้นที่เดิม ส่งผลต่อการกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียนควรเป็นรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียน ประกอบด้วยพื้นที่ 2 ส่วน คือ

1. อาคารศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียน
2. พื้นที่จัดแสดงที่ตัวแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่

2 และทรัพยากรธรรมชาติ

แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียน

แนวทางที่เหมาะสมของรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียน ในการศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต แนวคิดพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต (Living Museum) เป็นแนวปฏิบัติ โดยคำนึงถึงสิ่งที่สำคัญ คือ ทรัพยากรหรือชุดความรู้ที่ใช้ในการเรียนรู้ต้องมีความสัมพันธ์และเหมาะสมกับพื้นที่ ประชากร แหล่งเรียนรู้จึงจะสามารถเป็นสถานที่ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการศึกษาได้อย่างแท้จริง สำหรับ

กระบวนการในการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียนตามรูปแบบตามที่กล่าวข้างต้น มีดังนี้

1. วางแผนจัดการเกี่ยวกับพื้นที่และองค์ประกอบภายในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียน ตามลักษณะของความต้องการของกลุ่มประชากรศึกษา และรูปแบบความเหมาะสมของลำดับเนื้อหา และสิ่งที่สำคัญคือเนื้อหาสัมพันธ์กับพื้นที่ และสามารถเข้าใจได้ง่าย

1.1 องค์ประกอบภายในอาคารศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียน มีลักษณะแบ่งส่วนของพื้นที่และเนื้อหาในการจัด ดังนี้

1. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แบ่งข้อมูลออกเป็น ภาพรวมของพื้นที่บ้านเขาทุเรียน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านเขาทุเรียน วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 1) สงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศไทย 2) สงครามโลกครั้งที่ 2 กับนครนายก และกล่าวถึงพื้นที่บริเวณเขาทุเรียนกับความสำคัญในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 3) การดำเนินงานศึกษาทางด้านโบราณคดีในพื้นที่เขาทุเรียน 4) สงครามโลกครั้งที่ 2 จากความทรงจำ

3. ส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติประเภทพันธุ์ไม้ และธรณีวิทยา

ลักษณะของการจัดข้อมูลควรคำนึงถึงความสมบูรณ์และความถูกต้องของเนื้อหาในแต่ละชุดข้อมูลที่นำเสนอ จัดวางข้อมูลอย่างมีระบบ และจัดทำเนื้อหาที่สามารถเข้าใจได้ง่าย มีสื่อประกอบข้อมูลเพื่อเพิ่มทักษะความเข้าใจให้กับผู้ศึกษาในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ภาพจำลองรูปแบบวิถีชีวิต สิ่งของและมีคำบรรยายประกอบโดยสิ่งของมีทั้งที่เกี่ยวข้องกับประวัติวัฒนธรรมของชุมชน โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดี สื่อที่เป็นเสียงประกอบชุดข้อมูล และเสียงบันทึกหรือวีดิทัศน์บันทึกคำสัมภาษณ์ของผู้สูงอายุที่ร่วมสมัยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อประกอบชุดข้อมูล สิ่งเหล่านี้เป็นการบันทึกหลักฐานจากคำบอกเล่าเรื่องราวที่สำคัญไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลาอีกทางหนึ่ง

1.2 องค์ประกอบของพื้นที่จัดแสดงที่ตัวแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และทรัพยากรธรรมชาติ บริเวณที่มีการขุดค้นทาง

โบราณคดีด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพื้นที่เขาทุเรียน มีเนื้อที่ครอบคลุมประมาณ 5 ไร่ แบ่งเนื้อหาการจัดแสดงเป็น 2 ส่วน คือ

1. ชุดข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีการดำเนินการศึกษาไปแล้ว

2. ชุดข้อมูลทางธรรมชาติในพื้นที่แหล่งโบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 บริเวณเขาทุเรียน โดยเน้นเรื่องพันธุ์ไม้ ที่มีความหลากหลายทั้งรูปแบบ ชนิด และคุณสมบัติ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

การจัดองค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบดังกล่าวมีหลักที่ต้องคำนึง 4 ประการ คือ 1) ผู้ศึกษา หรือ ผู้ใช้บริการ มีสิทธิประโยชน์ต่างๆ ทั้งด้านความรู้ที่จะได้รับ และความปลอดภัย 2) ความถูกต้องของข้อมูล 3) ความเหมาะสม กลมกลืนกับพื้นที่ และ 4) ความพอเพียงทางด้านรูปแบบ และงบประมาณ ลักษณะเป็นการจัดเส้นทางในการศึกษาควบคู่กันไปทั้ง 2 ประเด็น คือ สิ่งก่อสร้าง และธรรมชาติ ระยะทางการศึกษาประมาณ 500 เมตร โดยจัดให้มีจุดศึกษาจำนวน 19 จุด ทั้งหมดครอบคลุมพื้นที่สิ่งก่อสร้างสมัยสงครามโลก และพันธุ์ไม้ โดยทางเดินศึกษาเป็นลักษณะเส้นทางที่เป็นทางมาบรรจบกัน (Loop)¹⁴

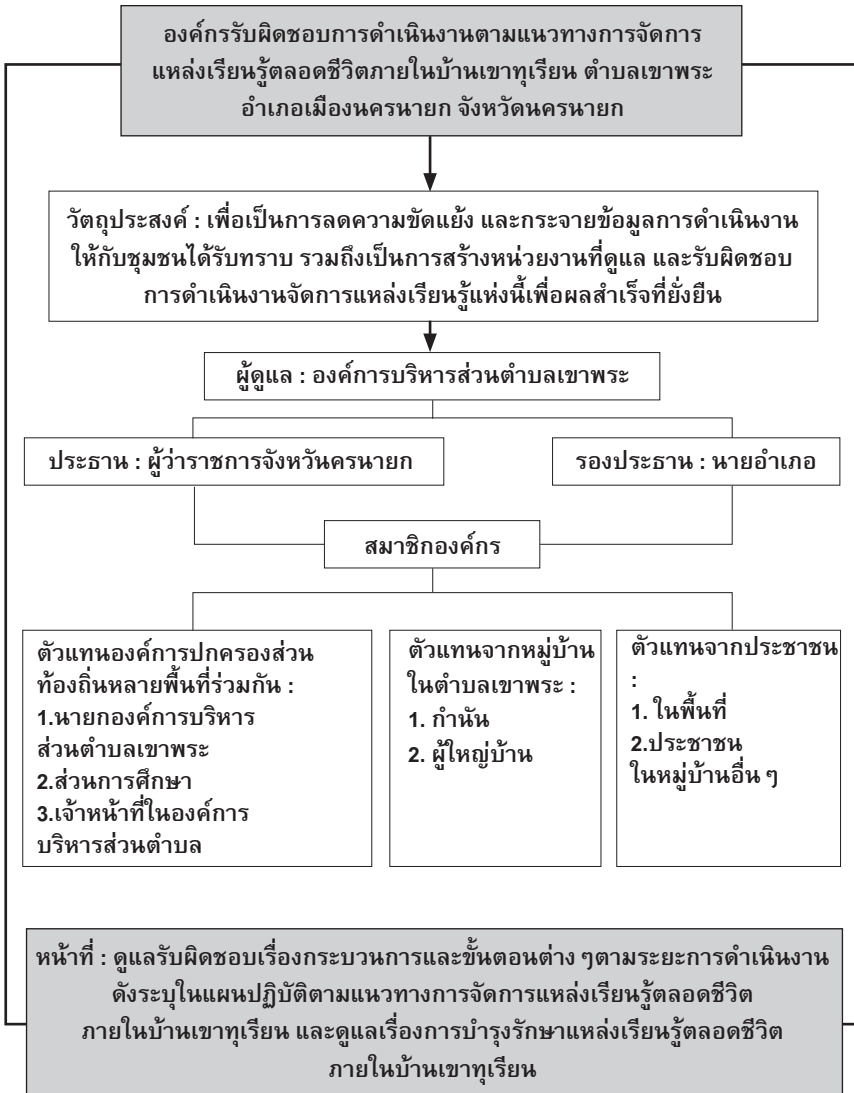
รูปแบบแนวทางของเส้นทางเดินศึกษาภายในศูนย์การเรียนรู้ ควรจัดทำ 3 รูปแบบตามลักษณะภูมิประเทศ คือ 1). ทางลาดชัน หรือทางขึ้นเขาและลงเขา ค่าความชันประมาณ 25 - 45 องศา 2). ทางค่อนข้างเรียบในแนวระนาบ 3). ทางที่มีเส้นทางนำตามธรรมชาติแบ่ง ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ออกแบบตัวอย่างแผ่นป้ายประกอบข้อมูลต่างๆ ซึ่งแบ่งรูปแบบตามวัตถุประสงค์การใช้งาน ได้แก่ ป้ายชื่อแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ โบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และทรัพยากรธรรมชาติ ป้ายแผนผังแสดงภาพรวมของศูนย์การเรียนรู้ ป้ายอธิบายข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี (สิ่งก่อสร้าง) ป้ายอธิบายข้อมูลทางธรรมชาติ และป้ายบอกทิศทาง และแนวทางของรูปแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เช่น ถังขยะ หอพักน้ำ พร้อมทั้งเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้เกิดความร่วมมือของคนในท้องถิ่นให้เห็นคุณค่าของศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชนของตนเอง ส่งผลให้เกิดการดูแลในระยะยาวต่อไป

¹⁴ รัตนา ลักษณะวารกุล, "การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ," เอกสารสมทบการประชุมสัมมนาหัวหน้าอุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 12 - 15 กันยายน 2540 ณ จังหวัดเชียงใหม่, (ม.ป.ท., 2540), 9. (อัดสำเนา)

2. กำหนดเรื่องความรู้ที่ควรได้รับจากการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียน เพื่อเป็นกรอบในการจัดการว่าต้องคำนึงถึงความรู้ที่ผู้ศึกษาจะได้รับ และสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้ทางใดทางหนึ่ง ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ **ชุดความรู้ที่จะได้จากความรู้ภายในอาคารศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียน** ในเรื่องของประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีและวัฒนธรรมในพื้นที่ และที่ยังคงที่มีอยู่ และสูญหายไปแล้ว ทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้เรียนรู้รากเหง้าของตนเอง และสิ่งที่ได้เรียนรู้ควบคู่กันไป คือ ทำงานทางโบราณคดีในกรณีเขาทุเรียน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ศึกษาวัตถุสิ่งของที่ขุดพบจากการดำเนินงาน ทำให้ทราบเกี่ยวกับเทคโนโลยี หรือ อารูทที่ใช้ในช่วงเวลานั้น รวมถึงสิ่งก่อสร้างสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และชุดความรู้ที่จะได้จากพื้นที่จัดแสดงที่ตัวแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และทรัพยากรธรรมชาติ โดยได้เรียนรู้เกี่ยวกับการก่อสร้าง การเลือกพื้นที่ เทคโนโลยีการก่อสร้างที่เป็นการปรับให้เข้ากับภูมิประเทศและวัสดุที่มีอยู่ในพื้นที่ และลักษณะการใช้งาน สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถจินตนาการอย่างถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของกองกำลังญี่ปุ่นในพื้นที่บ้านเขาทุเรียน รวมถึงพื้นที่อื่นๆ ด้วยเนื่องจากพื้นที่ในการตั้งฐานทัพมีขนาดใหญ่มาก ดังนั้นพื้นที่บริเวณนี้จึงเป็นเหมือนตัวแทนภาพจำลองทั้งแบบแผนสิ่งก่อสร้างลักษณะต่างๆ และการดำรงชีวิตของทหารญี่ปุ่นให้กับพื้นที่อื่นๆ และสิ่งที่ได้ศึกษาควบคู่ไปคือเรื่องของพันธุ์ไม้ เมื่อศึกษาถึงจุดศึกษาสุดท้ายสิ่งที่ผู้ศึกษาจะได้เรียนรู้และรับทราบคือ ความสำคัญของพื้นที่บ้านเขาทุเรียนและพื้นที่โดยรอบในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ภูมิปัญญาของกองกำลังญี่ปุ่นเพื่อเตรียมความพร้อม แม้ว่าสุดท้ายแล้วจะไม่มี การรบเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดนครนายก สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการวางแผน การเตรียมการ และความสามัคคี แม้ว่าจะไม่ทราบผลลัพธ์ก็ตาม ซึ่งประเทศญี่ปุ่นปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันจึงส่งผลให้แม้จะแพ้สงครามแต่ญี่ปุ่นกลับฟื้นตัวและกลายเป็นผู้นำอันดับต้นของโลกได้อย่างรวดเร็ว

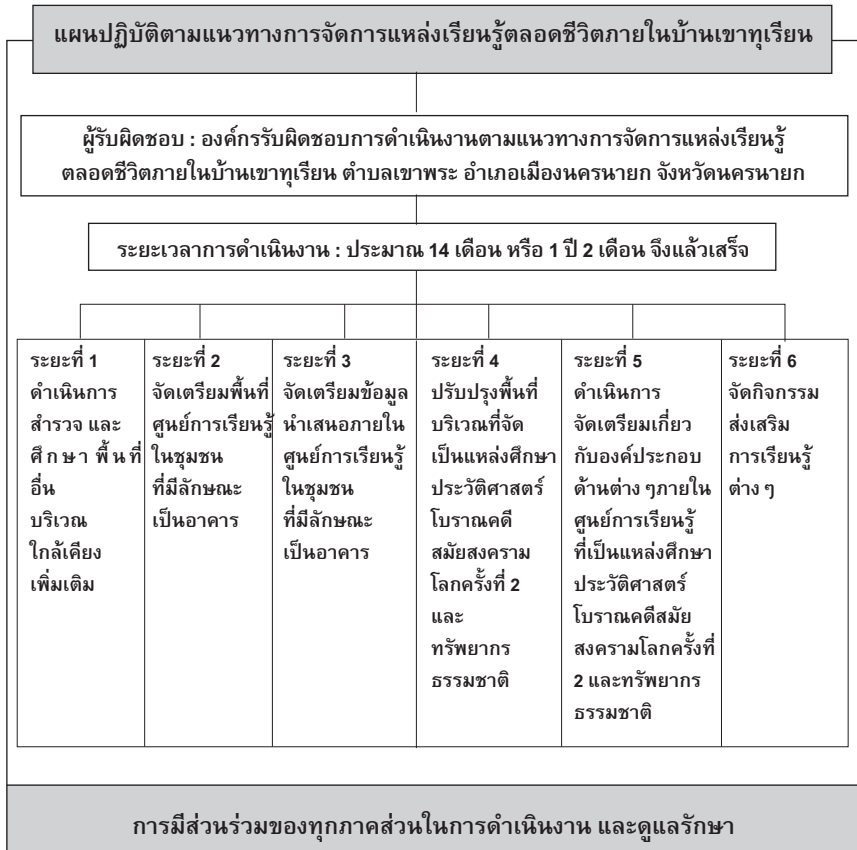
3. กำหนดตัวแทนหรือองค์กรเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลกระบวนการตามแผนปฏิบัติโดยตรง และประสานงานพร้อมทั้งกระจายข่าวสารต่างๆ แก่พื้นที่โดยรอบ โดยเป็นองค์กรที่เกิดจากความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประชาชนในพื้นที่ โดยมีองค์กรการบริหารส่วนตำบลเขาพระเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ เพื่อป้องกันความขัดแย้งในการจัดการดังกล่าวเนื่องจากพื้นที่แห่งนี้มีองค์กรหลายส่วนที่

เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังโครงสร้างองค์กรแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างองค์กรรับผิดชอบการดำเนินงานตามแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้
ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

4. กำหนดแผนปฏิบัติตามแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียน ที่มุ่งเน้นให้สามารถปฏิบัติได้และเกิดผลสำเร็จได้จริงในระยะเวลาที่ไม่นาน และใช้งบประมาณอย่างพอเพียงในการจัดการ แบ่งเป็น 6 ระยะ และมีระยะเวลาในการปฏิบัติทั้งสิ้นประมาณ 14 เดือน หรือ 1 ปี 2 เดือน จึงแล้วเสร็จ ทั้งนี้ อาจมีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมแต่ไม่ควรล่าช้าเกิน 18 เดือน ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 แผนปฏิบัติตามแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียน

สิ่งที่ต้องคำนึงเป็นอย่างมากในการดำเนินการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนทั้ง 2 ส่วน คือ

1. เรื่องความปลอดภัยทั้งส่วนข้อมูล และ ความปลอดภัยของผู้ที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ภายในศูนย์ดังกล่าว

2. เรื่องความถูกต้องของข้อมูลภายในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านเขาทุเรียนทั้ง 2 แห่ง เนื่องจากเรื่องดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อตัวชุมชน และการรับรู้ข้อมูลของผู้ศึกษา หรือ ผู้สนใจด้วย

ทั้งนี้การศึกษาและจัดทำแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก ดำเนินการโดยมีฐานอยู่บนความพึงพอใจและความต้องการของกลุ่มประชากร ที่สามารถนำไปต่อยอดได้ พร้อมทั้งสนับสนุนการร่วมมือในการระดมความคิดและความร่วมปฏิบัติของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากลักษณะของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ทั้ง 2 ประเภท สร้างเพื่อชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น ผู้มีส่วนในการจัดการดำเนินงาน ผู้ที่ใช้ประโยชน์ และ ผู้ดูแล จึงควรเป็นคนที่ท้องถิ่น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2546.
- กรมศิลปากร. กองโบราณคดี. เมืองนครนายก. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2535.
- “ข้อมูลการสำรวจจากกองประวัติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า.” ม.ป.ท., ม.ป.ป. (อัตสำเนา)
- “รายงานเบื้องต้นการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก” ม.ป.ท., 2552. (อัตสำเนา)
- รัตนา ลักขณวารกุล. “การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ.” เอกสารสมทบการประชุมสัมมนาหัวหน้าอุทยานแห่งชาติและสวนอุทยาน ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 12 – 15 กันยายน 2540 ณ จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ท., 2540. (อัตสำเนา)
- รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. “บัญชีเรื่องจำนวนครุฑซึ่งมาแต่เมืองหลวงพระบาง จ.ศ. ๑๑๙๒” จดหมายเหตุนครราชสีมาที่ ๓ เล่ม ๕. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, 2530.
- โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. กองประวัติศาสตร์. “การสัมมนาทางวิชาการ เล่ม 2 เรื่อง ภาษากับประวัติศาสตร์ และความเคลื่อนไหวในวิชาประวัติศาสตร์ไทย.” จัดโดย โรงเรียนรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า 16-18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533. (อัต สำเนา)
- ประวัติศาสตร์เมืองนครนายก. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ “ฉบับสมบูรณ์” พ.ศ. 2550-2554. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, 2549.
- เออิจิ มูราซึมา และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ผู้แปล. ผู้บัญชาการชาวพุทธ ความทรงจำของนายพลนากามูระเกี่ยวกับเมืองไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน จำกัด, 2546.

การสัมภาษณ์

ณรงค์ จันทร์พรหมมา. อาจารย์โรงเรียนวัดสมบูรณีสამัคคี (ปากช่องประจวบฯ) ตำบลเขาพระ
จังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553.

บุญสงค์ กัดตา. กำนันตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2553.

พวง อะโนดาษ. ชาวบ้านบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์, 23
พฤศจิกายน 2552.

ไสว ศรีทา. ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์ 6 กุมภาพันธ์
2553.

สุข ปานเขาแดง. ชาวบ้านบ้านเขาทุเรียน ตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์ 23
พฤศจิกายน 2552.

สมพงษ์ พวยอ้วน. อดีตกำนันตำบลเขาพระ จังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553.